

Küla murumätta all

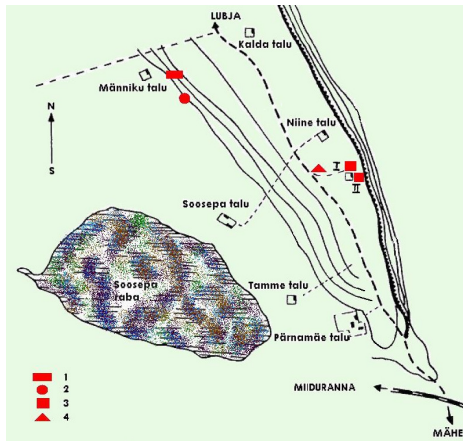
Viimsis on elatud ammu enne meid ja uudishimuliku kodanikuna olen nii mõnigi kord ajahüppe teemal fantaseerinud. Ülimalt põnev oleks, nagu jänki kuningas Arthuri õukonnas, meilgi siinsamas sajandite taha vaadata. Paraku pole see niisama lihtne ja arheoloogia abita ei saa me suurt midagi teada.

Kesk-Kaare Uianra

13. sajandi algul läksid Taani preestrid oma ristimisteedkonnal ka Viimsist läbi. Nad nägid siin seitsme toeka taluga Uianra küla, mille elanikud nad ka, arvatavasti juba 1219.a. juunis-juulis, ristisid.

Külvi Kuusk Viimsi II tarandkalmel ajaloolt tolmü pühkimas

Ligikaudne asukohaskeem:

1. kivikalme „Rootsi kuninga haud”
2. asulakoht
3. Viimsi I ja II tarandkalme
4. mälestuskivi

Murelikuks teeb asjaolu, et võimalik muinasasulakoht koos vana Viimsi rauasulatuspiirkonnaga jääb just arendatava Kesk-Kaare elamukvartali territooriumile. Ala on läbi uurimata ja võib sisaldada ainulaadset informatsiooni Viimsi asustusajaloo kohta.

Millest räägivad kalmed

Juba kivikalmete olemasolu ütleb meile üht-teist tollase elu-olu kohta. Kuidas kivikirstkalmed alguses välja võisid näha saab vaadata Jõelähtmes, Peterburi tee ääres. Sellistesse suurtesse kalmetesse ei maetud ükskõik keda, vaid arvatavasti ühe talu või tähtsama perekonna liikmeid, mõnel pool kohalikke kuningaid perekonnaga ja seda mitme põlvkonna jooksul.

Eestis on teada ka lapse jaoks rajatud hauaehitis, mis iseenesest tunnistab võimu päritavusest - ja maaomanike ühiskonnas ei saanud see teisiti ollagi. Viimsi kalmest on leitud lapse odaots – keegi paremate vanemate laps, väike poiss, kes pärisõjameheks saada ei jõudnudki, oli juba varakult trenni teinud.

Oleme harjunud kujutlema vallutuseelset eesti ühiskonda mingi „vabadus-vendlus-võrdsus” –ideaali kehastusena, kuid leiud ja kinnismuistised räägivad teist juttu. Tõenäoliselt ei olnud sinne ühiskond primitiivsem naabermaade omast ja kujunenud pidi olema juba arvestatav sotsiaalne hierarhia. Kui võrrelda Taani hindamisraamatus nimetatud Põhja-Eesti külasid ja siin teada olevaid muinasaja lõpu

Taani Hindamisraamatust ei selgu, kus täpselt see Uianra, Vianra või Viama küla asetses, kuid aratakse, et kuskil poolsaare keskosa klindikõrgendikul. Küla on seostatud 1689.a. kaardil näha oleva Vehema kopluga, mis asub üsna lähedal vanale matmispaigale, "Rootsi kuninga hauana" tuntud kivikirstkalmele. Matusepaigast umbes 150m. eemal, niiske madala lohu serval avastati 1971.a. tõepoolest asulakoha kultuurikiht - põlenud kivide, šlakitükkide, luude ja väheste potikildudega. Senised napid leiud pärinevad, nii nagu Rootsi kuninga haua omadki, umbes Kristuse sündimise ajast. Umbes kilomeeter maad eemal, endise Niine talu mail on leitud teinegi muinasaegne matmispaik, nimelt kolm-nelisada aastat hilisemast ajast pärit tarandkalmed. Mõlemad hauakohad on mullatöödega tugevalt kahjustatud.

1991.a. tähistati arvatav küla-ase mälestuskiviga

matmispaiku, pole kolmveerand elanikkonnast kohe kindlasti kivikalmetesse maetud. Kuhu siis? See jääb saladuseks.

Suur pidulik matusepaik põletati, s.t. maa puhastati eelnevalt tulega ja rajatava piirde sisse jäänud ala oli

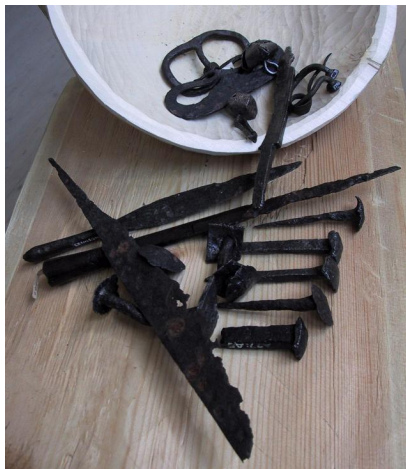
püha. Surnukehad tavaliselt põletati eelnevalt ja kalmesse maeti ainult osa luid, tihti ka esemeid, mis mingil põhjusel eelnevalt purustati. Kivikirstkalme olulisimaks kohaks oli kirst ja see oli tähtsaima sotsiaalse staatusega matuse jaoks. Kirstust väljapoole jäävasse piiratud alasse maeti pereliikmeid ja muidu lähedasi. Põhimõtteliselt samasugune sotsiaalne ebavõrdsus valitseb ka tarandkalmetes – tähtsamad matused jäävad ikka piiratud ala keskosas.

Väike osa Viimsi I tarandkalme leidudest

Rauaaeg

Raua kasutuselevõtt muinasajal oli nii kolossaalne uuendus, et sai aluseks ajastu periodiseerimisele. Eesti esimene raudese – naaskel – on, muide leitud siitsamast Viimsi lähedalt, Iru pronksiaja asulast. Rauda õpiti meil tootma naabermaade eeskujul. Kohalik rauasulatamine algas ligikaudu 2000 aasta eest ja soikus alles pärast Jüriöö ülestõusu. Rauda saadi kohalikust soomaagist ja jälgi rauasulatamisest on leida kõikjal üle Eesti. Vallutuseelseks ajaks oli rauatootmine tipus ja Eestist oli saanud metalli eksportiv maa (arvatakse, et umbes pool toodangust veeti välja).

Suurimateks metallurgiakeskusteks olid Virumaa ja Saaremaa, kuid jälgi rauasulatamisest on leitud ka Viimsi asulakohast. Tarandkalmete hauapanuste hulgas leidub kvaliteetseid raudesemeid. Ja ega Soosepa raba nimigi juhuslik tähekkombinatsioon ole. Kohanimedel on tihti konkreetne ajalooline alus ja nüüdseks tahenenud raba oli muiste hoopis vesisem paik, sobiv soomaagi leiukoht.

Tähtsad rauasulatussaadused olid raud ja teras. Malmi peeti sel ajal tarbetuks praakrauaks. Viimsist leitud raudesemete uurimisel on selgunud, et tase oli kõrge ega jäänud naabermaade omale alla. Tunti kolme olulisemat sepatehnoloogiavõtet, s.t. osati rauda ja terast kokku keeta, tunti lokaalset tsementiitumist, millega rikastati süsinikuga lõikeriista teraosa, ja osati eset valmistamise järel karastada ja noolutada. Viimsi toodangust on eriti esile tõstetud siinsete seppade valmistatud nuge. Muinasaja lõpul valmistati kõik olulisemad tarbepesepised - rauast töö- ja hobuseriistad, samuti relvad ja paljud ehted kohalikus sepapajas. Aeg läks edasi ja Põhja- ja Ida Euroopa linnalistes keskustes, samuti Saksamaal kasutati juba lihtsustatud ja vähem hinnalist terast nõudvaid meetodeid ja Eesti kohalik traditsiooniline rauatootmine vajus aegamööda ajalukku.

Siin nad on: eesti oma seppade tööd, mida rooste pole 1000 aastaga hävitada jõudnud

Mineviku mäletamisest

Meie leiumaterjalid pole nii atraktiivsed kui antiikkultuuri maades ja nii mõnelegi meenub ehk vana anekdoot nõukogude ja Iisraeli arheoloogidest. Esimesed nimelt leidnud roostes traadijupi ja järeldanud, et nende eellased tundsid traadiga telegraafi. Iisraeli arheoloogid kaevanud ka, ei leidnud aga midagi (uskumatu!) ja kuulutanud, et nende esivanematel oli juba traadita telegraaf. Eesti ajaloo uurimisel tuleb hea fantaasialend ainult kasuks, kuid oma „traadijupid“ tuleb ka üles leida. Muinsuskaitsejaid on küll peetud progressi piduriks, kuid pole parata: tükike meie oma minevikku ja ajalugu on siinsamas meie jalgade all ja mida targemad oleme seda märkama ja mõistma, seda rikkamad oleme.

Tekst: Külvi Kuusk, Viimsi Muuseumid kuraator

Skeem ja fotod: Alar Mik, Viimsi Muuseumid varahoidja